

В.К. Гіжевський
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
проректор,
Університет економіки та права «КРОК»

В.О. Барсуков
здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
Університет економіки та права «КРОК»

Правове регулювання інноваційної діяльності

У статті розглянуто питання нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності, зокрема зроблено акцент на правовому забезпеченні інноваційної діяльності вищих навчальних закладів.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інновації, освіта, вищі навчальні заклади (ВНЗ), інноваційний процес, інтелектуальна діяльність, інноваційні підприємства, інноваційний простір, правове регулювання, нормативно-правові акти.

В.К. Гижевский
кандидат юридических наук, профессор,
профессор кафедры государственно-правовых дисциплин,
проректор,
Университет экономики и права «КРОК»

В.А. Барсуков
соискатель высшего образования степени «магистр»,
Университет экономики и права «КРОК»

Правовое регулирование инновационной деятельности

В статье рассмотрены вопросы нормативно-правового обеспечения инновационной деятельности, в частности сделан акцент на правовом обеспечении инновационной деятельности высших учебных заведений.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновации, образование, высшие учебные заведения (ВУЗы), инновационный процесс, интеллектуальная деятельность, инновационные предприятия, инновационное пространство, правовое регулирование, нормативно-правовые акты.

V. Hizhevskyy
Phd In Law, Professor, Prorector,
Professor of the Department of State and Legal Disciplines,
“KROK” University

V. Barsukov
Graduate Student,
“KROK” University

Legal regulation of innovation activity

In the article, the normative and legal support of innovation activity is considered, in particular, the emphasis is placed on the legal provision of innovative activity of higher educational institutions.

Keywords: *Innovation, Innovation, Education, Higher Education Institutions (University), innovation process, intellectual activity, innovative enterprises, innovation space, legal regulation, normative-legal acts.*

Постановка проблеми

У умовах сучасних економічних перетворень особливого значення набуває соціальний розвиток, який ґрунтується на перспективних новітніх розробках у різних сферах суспільного життя. Першочергово надходять соціальні запити від базових економічних сфер, що отримують завдання в найкоротші строки забезпечити ефективний поступальний рух у напрямі європейської інтеграції.

У такому разі послідовним кроком у вирішенні поставлених задач розглядається можливість активізації інноваційної діяльності як в економічній сфері, так і в освітній галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання, пов'язані з дослідженням проблем правового регулювання інноваційної діяльності, зокрема у сфері діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ), займалися такі науковці: Гепенко М.М., Гладка Т.І., Гусь А.В., Єрмолаєва В.В., Сиротинська Н.М., Задорожна Л.М., Хуторський А.В., Даниленко Л.І. та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Інноваційна діяльність ще не стала об'єктом пріоритетних досліджень, а рівень її правового регулювання не повною мірою забезпечує виконання покладених

перед наукою завдань – відповідати викликам часу і потребам суспільства, яке постійно змінюється, а також максимально сприяти впровадженню наявних інноваційних досягнень у практику. Всі ці завдання були і залишаються основами сучасної науки, яка правомірно займає передові позиції, насамперед щодо формування нової генерації українських науковців.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз чинного в Україні законодавства у сфері інноваційної діяльності, всебічне вивчення поняття «інноваційна діяльність» з огляду на його застосування у нормативно-правових актах, визначення відповідності нормативного забезпечення у цій сфері потребам сучасної економіки, а також виявлення проблемних питань у процесі практичного використання.

Виклад основного матеріалу дослідження

На відміну від розвинених країн в Україні ще не створено національної інноваційної системи. Вітчизняна інноваційна діяльність характеризується структурною деформованістю, інституційною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічних, економічних і соціально-ціннісних аспектів. Це означає, що перехід до ринкової економіки не може відбутися без провадження ефективної ін-

новаційної діяльності, яка є мірилом рівня розвитку економіки країни.

Більше того, впродовж останнього часу спостерігається помітний спад інноваційної діяльності в Україні. Саме така ситуація спричинила занепад більшості підприємств, в яких відсутнє нове обладнання, панує морально і фізично застаріле виробництво, не акцентується увага на запровадженні альтернативних форм господарювання, а також не створюється нова, здатна до конкуренції продукція. Хоча причин такого стану справ надзвичайно багато, проте однією із основних, що стримують інноваційну діяльність, більшість науковців вважають недосконалість нормативно-правового регулювання цього виду діяльності.

У той же час нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо), якою регулюється науково-технічна та інноваційна діяльність, налічує майже 200 документів.

Конституція України покладає на Верховну Раду України (ч. 6 статті 85) та Кабінет Міністрів України (частина 4 статті 116) завдання щодо затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля [1].

Господарський кодекс України визначає інноваційну діяльність у сфері господарювання як діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [2, ст. 325].

У відповідності до статті 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [3].

Аналіз цієї норми дає підстави констатувати, що закон концентрує увагу на впровадженні у практику прогресивних нововведень, однак сам процес не охоплює їхнього створення, тобто, за офіційною позицією законодавця, здійснення наукових досліджень не розглядається як стадія інноваційного процесу.

Таке трактування інноваційної діяльності у сфері господарювання породжує неоднозначні оцінки в науковому середовищі, тому вітчизняні юристи-науковці, з огляду на галузеву орієнтованість своїх досліджень, подають досить широкий спектр оцінюючих і характеризуючих аспектів, які, на їхню думку, притаманні інноваційній діяльності.

Так, Гепенко М.М., досліджуючи нормативно-правові важелі інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, зазначає наступне: щоб розкрити поставлені завдання потрібно на початку звернутися до Основного закону України, а саме Конституція України регулює загальні засади інноваційної діяльності [4, с. 265].

На думку Гусь А.В., низка законодавчих актів має певні прогалини, тому деякі автори наполягають на розробці та введенні в дію Інноваційного кодексу, який би систематизував загальні поняття інноваційної діяльності та вирішив питання із розгалуженістю такої кількості нормативних актів [5, с. 115].

Ми підтримуємо позицію науковця, адже на даний час економічний прогрес пішов значно далі від того нормативного забезпечення, яке наразі існує, тому розробка і впровадження єдиного кодифікаційного акта, на нашу думку, є на часі.

Задорожна Л.М., аналізуючи інноваційний процес із позицій наявності стадій, вважає, що до стадій інноваційного процесу належать дослідження, розробка, освоєння, серійне чи масове виробництво, споживання [6, с. 114].

Н. Сиротинська визначає такі стадії інноваційного процесу: аналізування попиту, генерування ідей, виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, пробне виробництво, оформлення наукових винаходів у вигляді новацій, про-

бний маркетинг, впровадження новацій у виробництво, комерціалізація новацій, дифузія інновацій (розповсюдження серед інших суб'єктів господарювання, трансфер в інші країни) тощо [7, с. 399].

Проте О. Грицай у своїх судженнях йде дещо далі і зазначає, що створенням інноваційного продукту інноваційний процес не завершується, необхідним етапом інноваційного процесу є його комерційна реалізація [8, с. 43].

Єрмолаєва В.В. наполягає, що, крім виробництва й розповсюдження (тиражування) результату інноваційної діяльності, необхідними стадіями інноваційного процесу є дифузія інноваційного продукту в економіку, тобто розповсюдження інновації, що вже освоєна, її використання іншими господарюючими суб'єктами, в інших країнах, системах тощо. Не викликає сумнівів, що всі стадії, запропоновані науковцями, можуть бути охарактеризовані як прояви інноваційної діяльності, які мають значення для її визначення [9, с. 268].

Ми погоджуємося з думкою Єрмолаєвої В.В., оскільки вона більш детально характеризує стадії інноваційного процесу, а саме: виникнення ідеї, створення інноваційного продукту, його комерційна реалізація, проникнення інноваційного продукту в економіку.

На підставі проведеного аналізу пропонуємо власне визначення інноваційної діяльності як інтелектуальної діяльності в будь-якій сфері, що здійснюється з метою отримання прибутку, на власний ризик, із високим ступенем невизначеності, спрямованої на створення інноваційного продукту (нового результату, продукту, засобу, дії, товару, послуги, технологій їхнього виробництва, способів управління, способів дії, форми організації, виробництва, обслуговування, управління, аналізу тощо) або на їхнє вдосконалення (модифікацію), завдяки чому створюється результат, істотно відмінний від тих, що вже є наявними, його комерційної реалізації та дифузії інноваційного продукту в економіку.

Далі хотілося б підкреслити, що біль-

шість інноваційних проектів розробляється у вищих навчальних закладах (ВНЗ), Національною академією наук України і її структурними підрозділами.

На нашу думку, стан освіти в межах інноваційного розвитку держави характеризується низкою проблем. Головна проблема – це невідповідність структури та змісту освіти потребам ринкової економіки та недостатнє фінансування наукової та науково-технічної діяльності. Якщо не вирішити ці проблеми, то сучасна освіта не зможе плідно працювати, тому головним питанням сьогодні є перехід до інноваційних типів освіти з подальшим використанням найновітніших технологій для досягнення високого рівня освіти [5, с. 116].

Гепенко М.М. вказує, що серед існуючих сьогодні визначень інноваційної діяльності найбільш вдалим у межах освітньої діяльності є наступне: «інтелектуальна, творча діяльність, спрямована на отримання та подальше використання нових знань у різних галузях науки та техніки, що полягає у проведенні фундаментальних та/або інших, необхідних для отримання інноваційного продукту наукових досліджень, а також в подальшому впровадженні отриманих результатів у виробничу та/або іншу сферу, в результаті чого досягаються економічний, екологічний та/або інші соціальні ефекти» [4, с. 18].

Як зазначає Гусь А.В., такий підхід є досить виваженим і відповідає основній умові господарської діяльності ВНЗ – неприбутковості, тобто всі отримані в разі інноваційної діяльності кошти йдуть виключно на задоволення власних потреб закладу, в тому числі покращення матеріально-технічної бази як необхідного підґрунтя подальших наукових та науково-технічних розробок [5, с. 116].

Основоположним документом, що регламентує проведення інноваційної діяльності в галузі освіти стало затвердження «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності». Це Положення визначає порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності у системі освіти. Інноваційною освітньою діяльністю у системі освіти є діяльність, що спря-

мована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок.

Інноваційним освітнім продуктом є результат науково-дослідної розробки, що відповідає вимогам Закону України «Про інноваційну діяльність».

Освітніми інноваціями є новостворені (застосовані) або вдосконалені освітні, навчальні, виховні, психолого-педагогічні та управлінські технології, методи, моделі, продукція, освітні, а також технічні рішення у галузі освіти, що істотно підвищують якість, результативність та ефективність освітньої діяльності.

Об'єктами інноваційної освітньої діяльності є: нові емпіричні та/або теоретичні знання, навчальний та виховний процеси, освітні (педагогічні), дидактичні, виховні, управлінські системи, моделі, методи, інноваційні освітні програми і проекти, інші інтелектуальні продукти, засоби навчання та обладнання, організаційні та адміністративні рішення, а також рішення іншого характеру, що істотно поліпшують якість освіти, результативність та ефективність освітньої діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників, навчальних закладів [10].

На нашу думку, «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» не містить інформації про повноваження органів управління освітою регіонального, місцевого рівнів та рівня навчального закладу, що стосується відстеження перебігу інноваційної діяльності.

Іншим недоліком виступає відсутність чіткого визначення фінансування інноваційної діяльності навчального закладу, а також чітких критеріїв відбору освітніх інновацій. Не визначено повноваження органів управління освітою на регіональному рівні щодо здійснення експериментів всеукраїнського рівня.

Цікавим, на нашу думку, є прийняття у 2002 році Національної доктрини про розвиток освіти, яка виводить освітню галузь на новий інноваційний рівень. Даний нормативний акт визначає, що освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації

та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства.

Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

У Доктрині, зокрема, зазначається: «В Україні повинні забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя» [11].

Також створено та затверджено Національну програму розвитку освіти в Україні на період до 2020 року, яка визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти.

Розроблення Національної стратегії зумовлене необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір.

Ще 2009 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням схвалив «Концепцію розвитку національної інноваційної системи». Мета концепції – визначення основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

У концепції наголошується на необхідності формування та забезпечення розвитку національної інноваційної системи як безальтернативного шляху реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та оновлення національної економіки.

Національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [12].

Така постановка проблеми повністю обрамлюється судженням Єрмолаєва В.В., який вносить ідею про створення при ВНЗ малих інноваційних підприємств, які уже давно діють у розвинених країнах, таких як США, Японія, Німеччина, Італія. Малі підприємства на договірних засадах освоюють комерційно-привабливі результати наукових досліджень з метою їхньої ринкової реалізації [4, с. 117].

Однак, щоб такі підприємства діяли при ВНЗ, потрібно створити при навчальному закладі структурний підрозділ з питань інноваційної діяльності та інтелектуальної власності. Вирішення цієї проблеми вбачаємо у розробленні та направленні до Міністерства науки та освіти відповідного звернення, а якщо ВНЗ має статус національного, – то до Кабінету Міністрів України, які у відповідності до положень Конституції України та інших законів наділені правом прийняти такі рішення.

Висновки

Таким чином, проведений аналіз правового регулювання інноваційної діяльності дає змогу зробити наступні висновки:

по-перше, на нашу думку, в Законі України «Про інноваційну діяльність» належним чином не визначене поняття «інноваційна діяльність», тому пропонується розширити дане поняття і визначити його так: інноваційна діяльність – це інтелектуальна діяльність у будь-якій сфері, що здійснюється з метою отримання прибутку, на власний ризик, із високим ступенем невизначеності, спрямованої на створення інноваційного продукту (нового результату, продукту, засобу, дії, товару, послуги, технологій їхнього виробництва, способів управління, способів дії, форми організації, виробництва, обслуговування, управління, аналізу тощо) або на їхне

вдосконалення (модифікацію), завдяки чому створюється результат, істотно відмінний від тих, які вже є наявними, його комерційної реалізації та впровадження інноваційного продукту в економіку.

Запропонована дефініція матиме практичне значення, тому що визначає ефективність правового регулювання відповідних суспільних відносин, а це, своєю чергою, зумовлює ефективність усієї інноваційної політики держави;

по-друге, щодо нормативного забезпечення вищих навчальних закладів (ВНЗ), то масив нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності ВНЗ значний, проте, на нашу думку, не має системного характеру. З одного боку, це пояснюється самою природою та ризиковим характером інноваційної діяльності, непередбачуваністю та довгостроковістю отримання результатів від її здійснення, а з іншого – відсутністю повноти правового регулювання. Удосконалення правового регулювання інноваційної діяльності ВНЗ потребує не просто доробки існуючого законодавства, а розробки якісно нового спеціального законодавства на рівні закону щодо регулювання відносин, які виникають у зв'язку зі здійсненням інноваційної діяльності ВНЗ. Тому потрібно якнайшвидше розробити і прийняти такий документ, який гарантував би інноваційну діяльність як у сфері освіти, так і інших сферах інноваційного простору;

по-третє, на теперішній час основні засади правового регулювання інноваційної діяльності в Україні визначаються низкою нормативно-правових актів. Так, згідно зі ст. 332 Господарського кодексу України (ГК) відносини, що виникають у процесі здійснення інноваційної діяльності, регулюються ГК та іншими законодавчими актами.

Водночас у ГК не встановлено правового статусу суб'єктів інноваційних відносин, не відображено особливостей інноваційних відносин, не визначено їхніх об'єктів, не закріплено правових форм обороту останніх. Також відсутні у ГК визначення та правові засади функціонування інноваційної інфраструктури, не

сформульовані основні поняття та вихідні положення функціонування національної інноваційної системи;

по-четверте, законодавство в інноваційній сфері поступово оновлюється та прирівнюється до міжнародних стандар-

тів. У цьому плані, на нашу думку, дієвою є розробка законопроекту Інноваційного кодексу, який дасть можливість здійснити систематизацію інноваційного законодавства та передбачить інструменти для стимулювання інновацій.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, зі змінами N 5460-VI (5460-17) від 16.10.2012.
4. Гепенко М.М. Нормативно-правові важелі регулювання інноваційної діяльності вищих навчальних закладів / М.М. Гепенко. Серія Юридичні науки. – Випуск 5. – Том 1. – 2014. – С. 266-271.
5. Гусь А.В. Малі інноваційні підприємства – важлива ланка інноваційної структури / А.В. Гусь. – Юридичний науковий електронний журнал, № 4/2014. – С. 115-118.
6. Теоретичні засади інституційного забезпечення розвитку ринку інновацій / Задорожна Л.М. // Економіка АПК. – 2013. – № 6. – С. 114.
7. Сиротинська Н.М. Зародження та розвиток теоретичних основ інновацій / Н.М. Сиротинська // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 714. – С. 399-405.
8. Грицай О.І. Семантика поняття «витрати на інноваційні процеси» / О.І. Грицай // Наукові праці НДФІ. – 2012. – Вип. 4. – С. 43-47.
9. Єрмолаєва В.В. Теоретичні основи дослідження інновацій / В.В. Єрмолаєва // Вісник нац. університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2010. – № 683. – С. 268-273.
10. Наказ Міністерства освіти України «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» 07.11.2000 № 522, зі змінами № 994 від 11.07.2017. // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ti-http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1171-17>
11. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» 347/2002. // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
12. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17 червня 2009 р. N 680-р. // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-p>